

Vår trädgårdshistoria – vårt kulturarv

en studiehandledning

om gamla kulturväxter och ekologisk trädgårdsglädje

Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland

Att jobba i cirkel

Studiecirkeln är ett projekt – med en början och ett slut. Det är en arbetsform som bygger på deltagarnas egna kunskaper och erfarenheter samt att det finns tid till reflektion och eftertanke mellan de olika utbildningstillfällena.

Till cirkeln kommer man frivilligt och som deltagare har man möjlighet att påverka innehåll och metod. Deltagarnas nyfikenhet och frågor är grundstenar vid sidan om kursmaterial och cirkelledare.

Notera att du som går i cirkel är deltagare – inte elev. Och att cirkelledaren är coach.

Att träffas i cirkel

En studiecirkel innebär

- Minst tre personer
- Minst tre sammankomster
- Minst nio studietimmar
- Mellan sammankomsterna ges tid för reflektion och eftertanke
- Studiecirkeln leds av en cirkelledare som har kontakten med Studieförbundet Vuxenskolan
- Gruppen kan utse sin egen cirkelledare

Cirkelstart

Under första cirkelträffen bestäms spelreglerna för cirkeln. Utifrån studieplanen och cirkelledarens förslag kommer gruppen överens om:

- Mål för cirkeln.
Vad ska arbetet i cirkeln leda fram till?
- När och var ska gruppen träffas?
- Fokus för varje träff.
- Eventuella studiebesök och expertmedverkan.
- Vad förväntas deltagarna göra mellan träffarna i cirkeln?
- Hur ska arbetet dokumenteras?

Men innan du börjar

Glöm inte att kontakta Studieförbundet Vuxenskolan för hjälp med administration och deltagarlistor. Adressen till din SV-avdelning hittar du på www.sv.se

Svenska
trädgårdar
i väst

Studieplanen är producerad av Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland

Ansvarig: Maria Hultberg, SV

Textförfattare: Margareta Thoresson, Åstol

Layout och foto: Berit Thorburn, Orust mars 2015

Inledning

Under 2014 startade ett projektsamarbete mellan Studieförbundet Vuxenskolan i Västra Götaland, Svenska Trädgårdar i Väst och Hembygdsförbunden i Västergötland och Bohuslän.

Syftet med projektet, som kallas **Trädgårdsresan**, är att arrangera natur- och kulturarvspaket i Västsverige. Förutom att besöka trädgårdar i vårt vackra kulturlandskap, finns också en ambition att tillsammans få lära mer om kulturarvsväxter och att alltid ha ett övergripande ekologiskt synsätt.

Mot denna bakgrund har projektet tagit fram en studiehandledning. Cirkelarna är tänkta att genomföras bland föreningarnas medlemmar men även allmänheten skall erbjudas möjlighet att delta i studiecirklar.

Studiehandledningen är tänkt som inspiration och ett stöd för studiecirklar som vill arbeta med trädgårdsodling, med inriktning mot den ekologiska trädgården. Tanken är att vidga begreppen något och också under ett eller flera avsnitt se hur samspelet trädgård/människa kan ge oss människor hjälp att berika våra liv och fylla våra sinnen med ny kraft.

Då det i projektets bakgrund och syfte klart uttalas att man ska ta fram och arrangera natur- och kulturarvspaket i Västsverige, finns det även avsnitt som behandlar trädgården som ett kulturarv. Det handlar om den historiska trädgården i allmänhet och mer specifikt, köksträdgårdens historia.

Som huvudlitteratur har jag använt mig av följande:

Ekologisk trädgårdsglädje av Peter Svenson, utgiven av ICA Bokförlag 2012.

Historiska trädgårdar av Maria Flinck utgiven av Carlsson bokförlag 2014.

Köksträdgårdens historia av Marie och Björn Hansson utgiven av Nordstedts 2011.

I slutet av studiehandledningen finns fler tips, både på litteratur och andra informationsvägar.

Vad är då ekologisk odling?

Om man söker på ekologi i Svenska Akademiens ordlista står det:

Ekologi = vetenskapen om samspelet mellan organismer och deras omgivning

Tanken om hur vi använder och förvaltar vår jord för egen nytta, men framför allt hur den ska för-

valtas för att senare lämnas över till kommande generationer, är genomgripande i den ekologiska odlingen. Ekologisk odling gynnar också den biologiska mångfalden; växter, insekter, fåglar och människa i samspel.

Peter Svenson beskriver i sin boks förord hur han ser på begreppet ekologisk trädgårdsskötsel:

Ekologisk odling innebär i enkla ordalag att man försöker härma naturens principer i den egna trädgården. Man använder naturgödsel, biologiska bekämpningsmedel, anlägger sin egen kompost, skapar goda förutsättningar för djur- och insektsliv, vilket på sikt leder till artrikedom och mångfald. Man försöker också ta hänsyn till varje växtindivids särskilda behov. En annan viktig företeelse är marktäckning med organiskt material runt växterna. Tillsammans leder allt det här till ett harmoniskt samspel mellan organismerna och deras miljö i trädgården, vilket långsiktigt resulterar i en välmående trädgård i balans. En sådan miljö leder i sin tur till en lycklig och tillfredsställd trädgårdsägare.

Förslag både på någon typ av föreläsning och på platser för studiebesök lämnas också.

Inspiration och nya tankar

Studiehandledningen är upplagd som en traditionell cirkelhandledning med 5-6 träffar, inledande text och några frågeställningar för att komma igång i gruppen.

Beroende på vilken tid på året ni startar er cirkel, får ni stuva om i förslagen på träffar så det passar väl in med eventuella besök i trädgårdar i er närhet. Framkommer det under gruppens träffar att man önskar fördjupa sig i endast ett av föreslagna teman så gör det och använd gruppens egna specialkunskaper och intresseområden.

Se handledningen som en inspiration och tankeväckare.

Dela varandras erfarenheter och kunskaper... och för kulturarvet vidare!

Åstol vårvintern 2015

Margareta Thoresson

Morgonstjärna

Första sammankomsten

Hur ser vår grupp ut och vilka förväntningar har vi på vår cirkel?

- * Oavsett om ni känner varandra sedan tidigare eller inte är det alltid bra med en presentation av er själva – framför allt era intressen och varför ni vill delta i just denna cirkel.
- * Då begreppet trädgårdskultur/trädgårdskonst har funnits sedan medeltiden bör ni inom gruppen diskutera var ert intresse främst ligger. Är det trädgården som historisk konstyttring som intresserar eller är det kanske en nyttoträdgård ni vill återskapa vid en hembygdsgård?
- * Bekanta er med grundlitteraturen för cirkeln och utbyt erfarenheter med varandra. Prata om det som har lyckats men även det som inte gick riktigt enligt plan!
- * Titta på och diskutera odling i ett historiskt perspektiv. Ni behöver inte gå så långt bort, kanske ni minns hur det var för era föräldrar, far- och morföräldrar. Kanske hade ni som barn egna odlingar? Minnet kan ge er oanade associationer.

Vinbärsblom

Andra sammankomsten

Trädgården - en del av vårt kulturarv

Man tror att det redan under vikingatid fanns anlagda hägn där människorna odlade, dock vet man vet med säkerhet att det under medeltiden var vida utbrett i kålgårdar, örtagårdar, humlegårdar och frukt-trädgårdar. Man odlade kål (bla kirskål!), örter, bär och frukter.

Över tid har sedan trädgården utvecklats under påverkan av både behov och trender, renässansens behov av både nytthet och skönhet, barockens svulstiga, detaljrika och praktfulla stil, 1700-talets typer av köksträdgårdar där man inte längre ägnade sig åt romantiska vandringar, utan där vikten lades vid själva odlingarna och vad de skulle avkasta. Tack vare Carl von Linnés många skrifter och förteckningar vet vi än idag vad som odlades under denna tid.

Några uppslag för vidare diskussion

- * Vilka behov fyllde de gamla trädgårdarna i olika tidsepoker?
- * Vilka växter användes förr, vilka var på ”modet”?
- * Vilka nyttoväxter, medicinalväxter, prydnadsväxter fanns förr och vilka finns nu?
- * Vilka gamla kulturväxter används idag?
- * Hur ser det ut i andra kulturer? Hur och vad odlar människor som flyttar till vårt land från andra länder och kulturer?

Kirskål

Tredje sammankomsten

Den ekologiska trädgården – att odla med en ekologisk grundsyn

Peter Svensson skriver i sin bok *Ekologisk trädgårdsglädje* att den stora utmaningen för odlaren är att lära sig lyssna till alla de signaler som finns i naturen, och att det handlar mycket om din egen inställning till trädgården, naturen och odlingen.

En betydelsefull företeelse i den ekologiska trädgården är att intensiteten av skötseln inte bör vara så omfattande. Målet är att i så stor utsträckning som möjligt efterlikna naturen. Naturen som inte städar bort vissnade perenner, så snart blomningen är över, utan låter det gamla skydda det nya. Den gamla kunskapen om trädgårdens olika faser, om grävning, om kompostering, om marktäckning m m bör tas till vara när man etablerar sin ekologiska trädgård och bygger sin egen känsla för ekologisk odling.

Några uppslag för denna sammankomst

- * Hur arbetar man långsiktigt respektive kortsiktigt för att uppnå den bästa ekologiska miljön?
- * Hur anlägger man en väl fungerande kompost och hur ska den användas?
- * Marktäckning, vad är bäst – tätplantering av växter eller andra former?
- * Skadedjur – hur bekämpar man dem i den ekologiska trädgården?

*Komposten i trädgården
är lika viktig för den ekologiska
trädgården som fågelns vingar
för fågelns flygförmåga.*

Peter Svensson

---

*Fjärdernejlika
Krollilja*

*Kiese - ros
Doftpion*

Daglilja

*Linnés sammets-
blomster
Digitalis*

Fjärde sammankomsten

Vilka gamla kulturväxter trivs i den ekologiska trädgården?
Hur återställa eller nyanlägga en gammal trädgård?

Oavsett om man ska anlägga en ny trädgård efter gammal förlaga eller om en gammal befintlig trädgård skall väckas till liv så kan ett bra förarbete löna sig. Kanske finns det äldre människor kvar i livet som vet något om den befintliga trädgården eller som i största allmänhet kan berätta vad de minns om sina egna eller sina föräldrars trädgårdar. Vad minns ni i gruppen själva av vad som odlades i er närhet?

I en befintlig trädgård kan en inventering göras, arterna listas och kanske kompletteras varefter en enkel arbetsplan tas fram. I Peter Svensons bok finns ett långt kapitel om gamla trädgårdsfavoriter där han även beskriver vilka som passar ihop. Dessa sidor är en stor inspiration för kommande odlingar! I Marie och Björn Hanssons bok *Köksträdgårdens historia* avslutas varje epokkapitel med långa växtlistor.

Runåbergs Fröers sortlista innehåller en stor mängd ekologiskt odlade fröer.

Några uppslag

- * Sammanställ era egna växtminnen och erfarenheter.
- * Har ni en befintlig trädgård eller vill anlägga en tidstypisk trädgård vid en historisk byggnad – hembygdsgård tex – sök bland gamla fotografier och gamla skrifter.
- * Hur gjorde man när Göteborgs trädgårdsförenings rosarium skulle återupplivas?
- * Hur har arbetet gått till vid Jonserefs trädgårdar, Gunnebo Slott, Morlanda Säteri...?
- * Vilka är era egna tips och erfarenheter?

Förslag på gäster att bjuda in

- * Trädgårdsmästare, trädgårdsarkitekt
- * Fröförädlare, tex Runåbergs fröer
- * Kontakta hembygdsföreningar och be dem berätta om sitt arbete.

Om ni bjuder in någon extern gäst, låt föreläsningen vara öppen för allmänheten för att öka engagemanget för trädgård i ert närområde.

Femte sammankomsten

Trädgården som rehabilitering

Att våra trädgårdar och parker är omistliga oaser för oss människor har vi väl alla känt. Det spelar ingen roll om du bara sitter på en parkbänk och betraktar vad som händer, ligger i hängmattan i din egen trädgård eller arbetar med att gräva och rensa. Du glömmer bekymmer och andra måsten, något gör att du helt går upp i stunden, där och då. Lugnet och harmonin vi får från naturen, det växande och djuren är viktig för oss människor, även när vi känner oss starka och friska men – har det visat sig – är helt livsavgörande när vi känner oss utmattade, trötta och gamla.

Personer med stressrelaterad ohälsa som får möjlighet att delta i trädgårdsarbete under professionell vägledning har blivit hjälpta till återhämtning.

Några uppslag

- * Vad visar forskningen om trädgårdens inverkan på oss människor?
- * *Sinnenas trädgård* gömmer sig bakom några plank mitt inne i Marstrand.
Hur gick man tillväga för att tillsammans få detta till stånd? Erfarenheter från gruppen?
Målet med arbetet?
- * Hur fungerar rehabiliteringsarbetet vid Botaniska trädgården i Göteborg?
- * Varför tror ni att det uppkommer ”ockuperande” odlingsrörelser i storstäder?
- * Finns exempel i er närhet på gemensamhetsskapande odlingar på tex vårdinrättningar och förskolor?

Att göra ett studiebesök eller en stads-/parkvandring kan ge gruppen nya infallsvinklar och inspiration. Titta på en gammal kyrkogård i er närhet, kanske en besöksträdgård eller varför inte några av cirkeldeltagarnas trädgårdar.

På www.svenskatradgardarivast.se finns kontaktuppgifter till fler utflyktsmål.

Apotekarros

Sjätte sammankomsten

Sammanfattning och trädgårdsbesök

- * Sammanfatta era träffar, dokumentera gärna.
- * Gör en arbetsplan oavsett om ni ska förnya era egna trädgårdar eller om ni planerar ett större gemensamt arbete, kanske vid någon hembygdsgård.
- * Ni kan göra ett "visionsdokument" men ta arbetet i etapper, med lagom mycket ansträngningar. Kom ihåg att det är även lust och gemenskap som skall skapas!
- * Ta fram förslag på olika typer av odlande; balkonglåda, koloni eller en del av era befintliga trädgårdar.

Förslag på besöks- och inspirationsträdgårdar finner ni på sista sidan.

Litteraturförslag

Att inventera perenner – Linnea Oskarsson
Centrum för biologisk mångfald 2008

Att inventera rosor – Rolf Engström
Centrum för biologisk mångfald 2007

Ekologisk trädgårdsglädje – Peter Svensson
ICA Bokförlag 2012

Historiska Trädgårdar – Maria Flinck
Carlsson Bokförlag 2013

Köksträdgårdens historia – Marie och Björn Hansson
Nordstedts förlag 2011

Odlarens handbok – André Strömqvist
Allt om trädgård 2012

POM – Programmet för odlad mångfald
Centrum för biologisk mångfald, Alnarp

Runåbergs fröer, Sortlista 2014-2015
www.runabergsfroer.se

Snigel – fridstörare i örtagården, vetenskap och fakta – Ted von Proschwitz
Bohusläns museums förlag

Trädgård i Bohuslän – Bohusläns hembygdsförbunds
och Bohusläns museums årsbok 2014
Bohusläns museums förlag

Övrigt

- * Bjud in föredragshållare, kanske stadsarkitekter, stadsträdgårdsmästare eller någon som har en egen trädgårdshistoria att berätta.
- * Kontakta ert lokala bibliotek så hjälper de er gärna med att ta fram ytterligare material och ger er tips för att få nya infallsvinklar.
- * Ta vara på gruppens egna erfarenheter och kunskaper. Kanske någon av er har en specifik erfarenhet som kan få ägnas lite mer tid vid någon av era sammankomster.

Vita smultron

Inspirations- och besöksträdgårdar

Bergfeldtska trädgården i Kungälv
Sonja Dahlberg • dahlberg.sonja@telia.com

Björnhyltans Trädgård i Ambjörnarp
www.bjornhyltans.se • 0325 604 38

Botaniska föreningen i Göteborg
www.gotbot.se • 010 473 77 77

Fristorps gård i Västra Tunhem
www.dalslandsmat.se/fristorps • 0520 42 12 02

Guldsmedsgården i Ljung
www.guldsmedsgarden.se • 0513 500 40

Gunnebo Slott och Trädgårdar i Mölndal
www.gunneboslott.se • 031 334 16 00

Hvits Trädgård i Pixbo
www.hvitstradgard.se • 0702 89 19 01

Jonsereds Trädgårdar
www.partille.se • 031 792 10 00

Kosters trädgårdar på Sydkoster
www.kosterstradgardar.se • 0526 205 99

Morlanda Säteri
www.annaberit.se • 0701 49 77 34

Sinnenas trädgård i Marstrand
www.svenskakyrkan.se/torsby/sinnenas-tradgard

Sonjas Trädgård i Svanesund
www.sonjastradgard.se • 0704 85 62 40

Trädgårdsföreningen i Göteborg
www.tradgardsforeningen.se • 031 365 00 00

Västergården Trädgård i Alingsås
www.vastergardentradgard.se • 0701 49 85 40

Snokört och krasse

Fler tips finns på www.svenskatradgardarivast.se

Kontaktuppgifter

Studieförbundet Vuxenskolan Väst

www.sv.se • vast@sv.se

010 33 00 900

Junogatan 7, 45142 Uddevalla

Svenska trädgårdar i väst

www.svenskatradgardarivast.se

info@svenskatradgardarivast.se

#svenskatradgardarivast

Bohusläns Hembygdsförbund

www.hembygd.se/bohuslan

bohuslans.hembygdsforbund@vgregion.se

0522 65 65 61

Bohusläns museum, Uddevalla

Box 403, 451 19 Uddevalla

Västergötlands hembygdsförbund

www.hembygd.se/vastergotland

vasterg.hembygdsf@telia.com

0512 105 50

Badhusgatan 13, Vara

Box 15, 534 21 Vara